

מעדני כתא

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליין 11

פרשת וירא תש"פ

בעניין לחזור בתוך התפילה כדי לומר את הזכרת היום כתיקונה

יבואר דמי שהתפלל י"ח בשבת ונזכר ברצתו לחזור לעבודה ולא יזכיר השבת בעבודה

אמנם במשנ"ב (סי' רס"ח ס"ק י"ג) כתב בשם החי' אדם לענין מי שבשבת שכתב והתפלל שמו"ע של חול ונזכר ברצתו שלא יאמר ברצתו את של שבת אלא יחזור לאתה קדשת ויגמור תפלתו, ומבואר מדבריו דאע"פ שאם הזכיר ברצתו יצא, אבל לכתחלה חוזר לברך ברכה שלימה לשבת ולהכי חוזר לאתה קדשת, וא"כ יש לומר דה"ה מי ששכח הזכרת יעלה ויבוא והגיע למודים חוזר לעבודה ולא סגי שיוזכר של ר"ח בהודאה, דכל שהוא בתוך תפלתו הרי הוא חוזר להזכיר כמו שצריך להזכירו לכתחלה, ואע"פ שאם הזכיר בהודאה וסיים תפלתו יצא, מכל מקום כל שלא סיים תפלתו חוזר להזכיר באופן שיהי' לכתחילה⁴, אע"פ שבדיעבד אם הזכיר את ר"ח בשים שלום וסיים את תפלתו יצא⁵.

ומה שבד"ה הניח בצ"ע ולא הסכים לביאור הנ"ל, י"ל שהוא אזיל לשיטתו שכתב שמי שהתפלל י"ח בשבת ונזכר שלא הזכיר את השבת ברצתו מזכיר של שבת ברצתו ואינו חוזר לומר אתה קדשת ולהזכיר את השבת בברכה בפ"ע, וז"ל הד"ה תפלת יום טוב (סי' קיא), 'אם התפלל ב"ט שמונה עשרה של חול והזכיר יעלה ויבוא בעבודה יצא, וא"צ לחזור ולהתפלל וכן אם התפלל של חול ונזכר אחר המהווה שכינתו קודם שהתחיל מודים אומר יעלה ויבוא קודם מודים ומזכיר של י"ט וגומר התפלה, ואם התחיל מודים ואח"כ נזכר ולא עקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו וגומר התפלה רצה ומודים כו' כמו בשבת⁶ (ועי' בהל' שבת מ"ש מה שיש לתמוה על זה), עכ"ל, ומבואר שאם יכול להזכיר השבת או היום טוב ברצתו אינו חוזר לומר ברכה בפני עצמה לשבת ויום טוב, דכל שיעצב בדיעבד בהזכ' אינו חוזר לאומרה ברכה בפני עצמה ודלא כהח"א.

ומהאי טעמא נשאר בצ"ע מ"ט שרינן חוזר לרצה בנזכר בהודאה או בשים שלום ולא אמרינן ליה להזכיר במקום שזכר, שהוא סובר דאין לחזור כלל אפי' בתוך התפילה כדי להזכיר הזכרה כצורתה לכתחילה.

ונמצינו למדים שנחלקו החי' אדם והדרך החיים אם כשיכול להזכיר הזכרה בדיעבד שלא במקומה אם צריך לחזור ולברך כמה ברכות כדי להזכיר ההזכרה לכתחלה, דהחי' אדם ס"ל שחוזר בשביל להזכיר לכתחלה והדרך החיים ס"ל דאינו חוזר אלא מזכיר ההזכרה במקום שזכר.

ויש מקום לומר שלא כתב החי' אדם שחוזר אלא בשביל לברך ברכה בפני עצמה לשבת ויום טוב אבל להזכרה בלבד שכלתחלה צריך להזכירה בעבודה אפשר

נסתפקתי באחד שהזכיר בחו"מ סוכות את חג הסוכות בברכת שמע קולנו [שאמר ושמחני נא ה' במילוי בקשתי ביום חג הסוכות הזה והושיעני בדבר פלוני], ואח"כ כשאמר רצה שכח לומר יעלה ויבוא, וכשהגיע לברכת הודאה נזכר שלא אמר יעלה ויבוא וחוזר לרצה, ותוך כדי אמירתו יעלה ויבוא נזכר שכבר הזכיר את חג הסוכות בברכת שומע תפילה, ונסתפק כעת מה עליו לעשות האם לדלג למקום שבו הפסיק בברכת הודאה או להתחיל מתחלת ברכת הודאה, או להמשיך כסדר התפילה ברצתו והמשיך לומר יעלה ויבוא, ואותו אדם למעשה המשיך בתפלתו ברצתו, ואח"כ בא לשאול האם עשה כדן.

יבואר האם מי שהזכיר את ר"ח בשומע תפילה ולא הזכיר ברצתו אי יצא יד"ח

ובמושכל ראשון נראה דלכא' עשה שלא כדן, הדנה בשו"ע (סי' רס"ח ס"ד) כתב שמי שהתפלל שמו"ע של חול בשבת והזכיר את השבת באחד מן הברכות יצא בדיעבד יד"ח, וא"כ לכא' ה"ה במי שהזכיר את ר"ח או את המועד בברכת שומע תפילה וסיים את תפילתו שיעצב בדיעבד דמאי שנא משבת, וא"כ בגדון דידן שיעצב יד"ח כשהזכיר במועד בברכת שומע תפילה, א"כ עשה שלא כדן שחזר לרצה שהרי כבר יצא יד"ח הזכרת המועד בשומע תפילה, ועליו לחזור לברכת מודים.

אמנם בס' נאמר מרדכי (סי' רס"ח ס"ג) כתב שאם הזכיר של ר"ח או מועד בשומע תפילה לא יצא יד"ח, והביא שם ראיה לדבריו יעו"ש, אך בס' ברכי יוסף (סי' רס"ח ס"ד) ובס' תהילה לדוד כתבו שיעצב, ובאמת צ"ב מה סברת המאמר מרדכי לחלק בין הזכרת שבת להזכרת ר"ח שלענין הזכרת שבת פסק השו"ע שיעצב ובר"ח כתב המ"מ שלא יצא, [ואפשר דהביאור הוא שבשבת לא קבעו להזכרתה מקום בתוך הברכות אלא קבעוה ברכה בפ"ע וא"כ כשהוא מזכירה בכל מקום בתוך הברכות יצא בדיעבד, בדיעבד הוא יוצא אם הזכיר את השבת בשמו"ע של חול, אך לענין ר"ח שקבעו לו מקום בתוך ברכת רצה אינו יוצא כשמוזכר במקום אחר¹].

אמנם בפשטות דברי המאמר מרדכי צ"ב, ומכיון דרבו החולקים עליו לכאורה מי שהזכיר את ר"ח בשומע תפילה נקטין שיעצב יד"ח², וכיון שכך א"כ לכא' אע"פ שחזר לרצה וכבר התחיל יעלה ויבוא אבל מאחר שכבר הזכיר בשומע תפילה שוב אינו צריך לחזור וא"כ עליו להפסיק ולחזור למקום שפסק בו בברכת הודאה.

יבואר מדוע מי שזכר שלא הזכיר את ר"ח בברכת הודאה חוזר לרצה ואינו יכול להזכיר במקום שזכר

אך אפשר דיש מקום לומר שעשה כדן, הדנה יש קושיא גדולה על הא דאמרינן בגמ' (ברכות דף כ"ט:) 'אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה, נזכר בהודאה חוזר לעבודה, בשים שלום חוזר לעבודה, ואם סיים חוזר לראש', מדוע הוא צריך לחזור לעבודה, ולמה אינו יכול לומר במקום שזכר, דכמו שנתב' לדברי הברכ"י שבדיעבד יצא אם הזכיר ר"ח בשומע תפילה א"כ מדוע בנזכר בהודאה או בשים שלום חוזר לעבודה ואמאי לא יזכירו במקום שזכר, וכך הק' ס' דרך החיים הל' תפילת שחרית של שבת, והניח בצ"ע³.

¹ עוד אמרו לחלק דאפשר משום דקבעו את הזכרת הר"ח בג' ברכות אחרונות יש להם חשיבות יותר משבת שקבעוה באמצע דהיינו בברכה אמצעית ולכן גם אם הזכיר את השבת בתוך ברכות אמצעיות יצא, ולסברא זו אם הזכיר את השבת בג' ברכות אחרונות לא יצא כמו שאם הזכיר של ראש חדש ברצתו שלא יצא, וצ"ע.

² וכן שמעתי שנהג הגה"צ ר' שריה דבליצקי זצ"ל שהיה מזכיר של ר"ח בשומע תפילה שאם ישכח יעלה ויבוא ברצתו שוב אינו צריך לחזור שכבר הזכיר של ר"ח בתפלתו.

³ וז"ל הדרך החיים (סימן עד), 'אם טעה והתפלל תפלה של חול בשבת לא יצא ואם נזכר קודם שעקר רגליו אף שסיים תפלתו חוזר לשל שבת ומתחיל ישמח משה וכו' רצה ומודים וכו' שים שלום (וצ"ע אם נזכר באמצע ברכת רצה למה יחזור לשל שבת דסמי בהזכרה דהא הירושלמי הביא הב"י שכן היה ראי' בשבת אלא שקבעו לומר ז' ברכות שלא רצו להטריח ב"ח ברכות וכיון שהתפלל י"ח כבר תסגי בהזכרה וצ"ע).

⁴ אמנם יש שדקדקו שהחי' אדם איירי דווקא באופן שזכר ברצתו שאז עליו לחזור לומר אתה קדשת, אך אם נזכר בשים שלום גם לחי' אדם אומר באותו מקום משום שכזה גורם לכמה ברכות לבטלה משא"כ נזכר ברצתו חוזר לברך אתה קדשת שזהו חיובו מדינא לאומרו ברכה בפני עצמה, אמנם אי"ז דקדוק דהחי' אדם כתב שזכר ברצתו לרבותא דאפי' שזכר במקום שמוזכרין שאר הזכרות חוזר לומר ברכת אתה קדשת.

וז"ל החי' אדם חלק א כלל כח סעיף ו, טעה והתפלל של חול בשבת או ביום טוב, אם עקר רגליו, חוזר לראש. ואם לא עקר רגליו, מתחיל בקדושת היום ואין צריך לחזור לראש. ונראה לי דאפילו נזכר קודם מודים, לא מנהיג שיאמר יעלה ויבוא ויזכיר קדושת היום, דלכתחלה צריך לומר ברכה לקדושת היום. ומכל מקום בדיעבד שהזכיר קדושת היום בעבודה, יצא, כיון דמן הדין גם בשבת ויום טוב ראו' ל"ח אלא דלא אטרחוהו רבנן ולכן בדיעבד יצא (סימן רס"ח), עכ"ל, ומבואר בדבריו שכתב דאפי' במודים אחזור לאתה קדשת וכ"ש בברכות אחרות.

⁵ והעירנו מדוע מי ששכח בלילה של ר"ח להזכיר יעלה ויבוא אינו מזכיר במקום שזכר לכל הפחות.

⁶ וכ"כ הדרך החיים בתפלת ליל שבת (סימן סז) וז"ל 'אם טעה והתחיל תפלת חול וגומר אותה ברכה שזכר בה שטעה ולאחר שסיים אותה ברכה מתחיל בשל שבת ל"ש נזכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בשאר ברכות (סי' רס"ח) ואם נזכר באמצע ברכות אחרונות פוסק באמצע הברכה ומתחיל בשל שבת וגומר של שבת רצה ומודים כו', עכ"ל, ומבואר דבברכות אחרונות ס"ל שחוזר לעבודה והיינו טעמא דס"ל שבברכות אחרונות אינו יכול להזכיר ההזכרות ומכאן קושיא הנ"ל שלמה חוזר לעבודה וע"כ שאינו יכול להזכירם שם וכ"כ באשל אברהם להגאון מבטשאטש בסימן רס"ח יעו"ש.

בעלמא שאם היה קנס בעלמא היה להם לקנסו בתענית בה"ב וכדומה, אלא ע"כ דבלא הזכיר בשמע קולינו חוזר להזכיר לכתחלה במקומו ופשוט.

יבואר מי ששכח טו"מ בברוך עלינו ונזכר קודם שמע קולינו וחזר לברך עלינו

והנה מי ששכח להזכיר בברך עלינו ותן טו"מ ונזכר שלא הזכיר בברך עלינו בברכת ירושלים, והוא טעה וחשב שעליו לחזור לברך עלינו וחזר לברך עלינו והזכיר שם, והרי הוא עומד בתקע בשופר, ונזכר שהוא יכול להזכיר בשומע תפילה, וכעת יש לדון האם מותר לו להמשיך בברכת תקע בשופר, או שעליו לחזור לברכת בונה ירושלים ולשאול על הגשמים בשומע תפילה, וראיתי בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב שעליו לדלג לברכת ירושלים שהפסיק בה שלא כדין.

וי"ל אם הנ"ל דילג לברכת ירושלים ושוב שכח להזכיר בשומע תפילה שהדין הוא שעליו לחזור לברך עלינו, א"כ האם כעת הוא ממשיך מתקע בשופר שהרי חזר מקודם לברך עלינו והזכיר אך כיון שהי' זה שלא כדין דילג לברכת ירושלים, וא"כ כעת שעליו לחזור א"כ מה שהזכיר הי' כדין וא"כ יוכל להמשיך מתקע בשופר.

יבואר אם מי שחזר לברך עלינו אע"פ שהיה ראוי לאומרו בשמע קולינו אם ברכת ברך עלינו הוא לבטלה ולא עלתה לו הזכרת טו"מ

ועוד שמעתי לדון בדומה לזה במי ששכח להזכיר בברך עלינו ונזכר קודם שומע תפילה וחזר לברך עלינו והזכיר שם וסיים את התפילה ולא הזכיר בשומע תפילה האם יצא, דיש מי שהעיר שלא יצא דמה שהזכיר אח"כ בברך עלינו הי' זה הזכרה בברכה לבטלה, שהרי לא היה צריך לחזור לברך עלינו.

ושמעתי בשם הגאון ר' יחזקאל ברטלר זצ"ל שאמר שיצא במה שהזכיר בברך עלינו, משום דהרי אם לא הזכיר בשניהם חזר לברך עלינו א"כ מה לי היכא שטעה ושכח בשניהם ומה לי שחזר קודם שטעה בשומע תפילה ואח"כ לא הזכיר בשומע תפילה דגם בזה הוי כטעה בזה ובוה ושפיר יוצא במה שחזר לברך עלינו, דסו"ס הרי טעה בו ובזו חזר לראש.

וכן מבואר בשערי תשובה (סימן ק"ז) שכתב שם וז"ל וכתב ברכי יוסף בשם מהר"י מולכו שאם נזכר באמצע תקע או ברכה אחרת אומר כדרכו עד ש"ת וישאל שם ולא אמר' שיפסיק ויחזור לתחלת ברך עלינו וישאל משום שמו ישיבה בש"ת ויצטרך לחזור לראש דאין מן הראוי שיאמר ברכות לבטלה מן הספק ומבואר שאם היה שוכח בשומע תפילה לא היה ברכת ברך עלינו שביד קודם ששכח לבטלה ויצא בו יד"ה.

יבואר אם כשחזר לברך עלינו להזכיר במקומו טו"מ אם הוי ברכה לבטלה

אמנם מש"כ בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם חזר לברך עלינו עליו לדלג לברכת ירושלים יש מקום לדון, דלמה שנתבאר שמותר לחזור לצורך תיקון ההזכרה באופן הראוי, א"כ לכאורה היכא שלא הזכיר בברך עלינו אפי' אם הוא יזכיר בשומע תפילה מ"מ איכא חסרון בברכת ברך עלינו, וא"כ י"ל אע"פ שאינו צריך לחזור לברך עלינו שלא הטריחוהו, אבל היכא שחזר לברך עלינו א"ז בגדר ברכה לבטלה דאפי' שלכתחילה אין לעשות כן, מ"מ כשחזר אינו חשיב כמברך ברכה לבטלה ושפיר יוכל להמשיך מברך עלינו, ודמי קצת למי שהתחיל באתה חונן בשבת שגומר הברכה כיון שמחוייב בה הכי נמי כיון שחזר לברך עלינו ימשיך בתפלתו.

וראיתי סברא זו בספר ברכת ש"י על אורח חיים (סימן פ"ו) ועכ"פ אינו מוכרח שגם בזה גומר כמה ברכות משום שחזר לברך עלינו.

ולא דמי למי ששכח אתה חוננתנו שאינו חוזר משום שיכול להבדיל על הכוס, ופשוט שאם חזר לאתה חוננתנו דהוי ברכה לבטלה משום דהזכרת אתה חוננתנו א"ז מדיני התפילה, אלא שמדין הבדלה צריך להבדיל בתפילה ולכן גם אם שכח להבדיל בתפילה אינו חסרון בתפילה כלל ולכן פשוט שבוה אם יחזור הוי ברכה לבטלה אבל בברך עלינו יש לעיין כנ"ל.

אמנם לפ"ז גם מי ששכח יעלה ויבוא בליל ר"ח שאינו חוזר משום שאין מקדשין את החדש בלילה אם יחזור לא יהא ברכתו לבטלה וזה דבר שקשה להלכו שהרי כל שאינו חוזר עליו אם חזר הוי ברכה לבטלה.

ואפשר לומר דביעלה ויבוא בליל ר"ח שאינו חסרון בברכה כלל שהרי אינו חוזר עליו להכי אסור לחזור לאומרו לכתחלה והוי ברכה לבטלה משא"כ בברך עלינו

שאם לא אמרה הרי הוא חסרון שמעכב בתפילה אלא שיכול לאומרה בשמע קולינו ולהכי ס"ל להטור שבנוכר כשסיים ברך עלינו אומרה במקומה שהרי הוא מעכב

שאינו חוזר לברך ויגרום כמה ברכות לבטלה בשביל לכתחלה כגון דא, אבל ממה שבנוכר בשים שלום חוזר לעבודה מוכרח שחוזר כדי להזכיר ההזכרה לכתחלה.

יבואר שאף מי שהזכיר את ר"ח בשומע תפילה יש לו מעלה לחזור לרצה כדי להזכיר במקום הראוי

ולמשנ"ת נראה שבגדון דידן שהזכיר חג הסוכות בשמע קולינו ושכח יעלה ויבוא וחזר לרצה, הנה לכאורה להדרך החיים לא היה לו לחזור לרצה, כיון שכבר הזכיר את המועד בשומע תפילה, מ"מ להחיי אדם דס"ל שכל שהוא בתוך התפילה הרי הוא חוזר לתקן התפילה בהזכרה לכתחלה.

אכן אכתי יש לפקפק שהחיי אדם כתב דבריו באופן שנוכר בעבודה שלא הזכיר של שבת ובוה אמרין ליה לחזור לברך ברכת השבת ברכה בפני עצמה ולא להזכיר של שבת בעבודה אבל בגדון דידן שכבר הזכיר של סוכות בשמע קולינו וכבר יצא יד"ח הזכרתו אפשר דאינו חוזר לברך ברכת רצה כדי להזכיר המועד במקומו וצ"ע.

והנה כסברא הנ"ל כתב בספר תהלה לדוד (סי' רס"ח ס"ו) וז"ל וכתב המחבר ס"ד אס הזכיר של שבת בתוך ר"ח אף ע"פ שלא קבע ברכה לשבת יצא ע"כ, לכאורה פשט הלשון משמע דאף אם הזכיר ש"ש באחד מג"א יצא, ואפילו בשים שלום, וע"כ אי ניוא הכי גם בר"ח דינא הכי דפשיטא דלא עדיף מושבת, וע"כ הא דאמרין בברכות דף כ"ט ע"ב טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה נזכר בהודאה חוזר לעבודה היינו דלכתחילה כ"ז שלא עקר רגלי צריך לאומרה במקום שקבעו חכמים, וכן הוא בכאן דפסקינו בס"ה אם לא עקר רגליו אע"פ שסיים תפלתו אינו חוזר אלא לשל שבת, ומשמע דכ"ש אם לא סיים תפלתו חוזר לש"ש, ולא סני בהזכרה במקום שנוכר אלא צריך לומר ברכה רביעית בפנ"ע כתקון חכמים, אבל בדה"ח בדיני תפלת שחרית ש"ש כתב וצ"ע אם נזכר בברכת רצה למה יחזור לשל שבת דסני בהזכרה ע"כ, ולפמ"ש אי בזה שום צ"ע, גם משמע מדבריו דהא דסני בהזכרה היינו דוקא בעבודה אבל לא בהודאה ולא ידעתי הא מנל, ובדיני תפלת יו"ט פסק הרה"ח להלכה דאם התפלל של חול ונזכר קודם מזדים אומר יעו"י קודם מזדים ומזכיר של יו"ט, ואם נזכר אחר שהתחיל מזדים חוזר לאתה בחרתנו ע"כ, ומה דביו"ט פשיטא ליה ובהשבת כתב דצ"ע אפשר דס"ל לחלק בין שבת ליו"ט דביו"ט מצאנו שתקנו הזכרה בעבודה בחוש"מ, עכ"ל.

ומבואר בדבריו כמשנ"ת דחוזר להזכיר במקום שההזכרה בו לכתחילה, וא"כ אע"פ שכבר הזכיר את המועד בשומע תפילה מ"מ כיון שנתנו לו חכמים רשות לתקן את תפילתו כשהוא עדיין בתוך התפילה, ה"נ אפי' בהזכיר היכא שלא הזכיר במקום הראוי כל שהוא בתוך תפלתו הרי הוא יכול לחזור ולתקן.

אמנם להדה"ח אינו חוזר והוי ברכה לבטלה, אמנם גם להמאמר מרדכי לא מהני הזכרה דיעלה ויבוא באחד מן הברכות וכן ס"ל להגר"ש קלוגר בחכמת שלמה וא"כ בזה שהוא עדיין בתוך תפלתו שפיר יכול חוזר לרצה.

יבואר מה דינו של מי ששכח לומר ותן טו"מ ונזכר קודם שומע תפילה וחזר לברך עלינו

כ' והנה בדומה לדברי הח"א שכל שהוא בתוך התפילה יש אפשרות לתקן את ההזכרה במקום הראוי לה, מצניי כה"ג בדיני הזכרת ותן טל ומטר, שהדין הוא במי ששכח לומר ותן טו"מ בברך עלינו אומרה בשומע תפילה, ואם שכח גם בשומע תפילה חוזר לברך עלינו, והיינו דאע"פ דעיקר ההזכרה מקומה בברך עלינו, מ"מ כיון דהוי שאלת צרכים הוא יכול להזכיר בשומע תפילה, ולכן אם שכח בברך עלינו אין מחזירין אותו כיון דיכול להזכיר בשומע תפילה, אך אם טעה בזו ובזו שלא הזכיר גם בשומע תפילה, חוזר לברך עלינו ולא לשומע תפילה, כמבואר בהלכות גדולות וכן פסק בשולחן ערוך סימן קי"ז, ומסתברא שאם לא חזר לברך עלינו אלא לשמע קולינו וגמר תפלתו אינו חוזר להתפלל שהרי סוף סוף שאל על הגשמים בתפלתו, ומכל מקום כל שהוא באמצע תפלתו חוזר לברך עלינו, והיינו כמו שנתבאר שכל שהוא בתוך התפילה חוזר לומר ההזכרה באופן הראוי לכתחילה.

ואע"פ שאם לא הזכיר בברך עלינו הרי הוא מזכיר בשמע קולינו אע"פ שאינו לכתחלה מכל מקום כל שעבר משמע קולינו ולא הזכיר חוזר להזכירו לכתחלה ואין לומר שהוא קנסא על שלא הזכיר בתרווייהו שאינו מסתבר שהוא קנס

⁷ ובאמת מטעמא אחריתא אינו חוזר משום דבירושלמי הובא בתוס' וברא"ש פרק תפלת השחר מבואר שאינו חוזר אלא לשמע קולינו ולכתחלה חוזר לברך עלינו כדמשמע בבבלי אבל בדיעבד מביינין על הירושלמי ואין מחזירין אותו.

בברכה וכמו שיבואר להלן, וא"כ שפיר אפשר לומר שאם חזר לברך עלינו אינו ברכה לבטלה שהרי תקנה לברכה לכתחלה.

ולכן למעשה בוודאי השוכח להזכיר טו"מ בברכת השנים וחזר לברכת השנים ונזכר שיכול לאומרו בשמע קולנו יחזור למקום שנזכר ולא ימשיך בתפלתו.

בענין שאלת גשמים בברכת השנים אם הוא מעכב בברכת השנים או שאינו מעכב אלא בתפלה ובענין התחיל להתפלל תפילת חול בשבת דגומר הברכה

הדעת, ובס' ק"ד פוסק הטור כראב"ה לענין שאר הזכרות שיכול לאומרם אחר חתימת הברכה.

ועפ"ז יסדו הב"י ועוד אחרונים דהטור חילק בין הזכרה המעכבת להזכרה שאינה מעכבת, דדוקא בהזכרה המעכבת בתפלה מוזני הזכרה גם אחר חתימת הברכה כד' ראב"ה משום דמאחר שחיסר בברכתו דבר המחייב לחזור עליו להכי חשיב כמו שלא סיים הברכה ואינו נעקר מן הברכה עד שיתחיל ברכה אחרת, אבל הזכרה שאינה מעכבת כיון דאינו מחוייב לחזור אם סיים הברכה להכי כשסיים הברכה חשיב שכבר נעקר מן הברכה, ולכן הזכרת יעלה ויבוא והזכרת גבורות גשמים שהם הזכרות המחייבות לחזור כששכח להזכירם פסק הטור דאומרו גם בסיום הברכה, אבל אתה חוננתנו דאינו מעכב בהברכה אינו יכול להזכיר אחר סיום הברכה. דמאחר שסיים הברכה חשיב כנעקר מן הברכה.

יבואר דהטור הביא שיטת ראב"ה לענין שאלת גשמים אף דיכול לשאול בשומע תפילה

והנה הטור בס' ק"ד בהביאו את חידושו של הראב"ה שיכול לומר גבורות גשמים גם אחר סיום הברכה אם עדיין לא התחיל ברכה אחרת, כתב הלכה זו גם כשלא שאל ותטו"מ בברכת השנים וסיים הברכה שישאל על הגשמים אחר סיום הברכה קודם שיתחיל תקע בשופר, והנה לפמ"ש הב"י דהא דמוזכר אחר סיום הברכה וחשיב כמזכיר בתוך הברכה אינו אלא היכא דהזכרה זו מעכבת היא וחוזר עליה, א"כ לפמ"ש דהזכרת ותן טל ומטר אינה לעיכובא בברכה אלא בתפילה אבל יד"ח ברכת השנים יצא בדיעבד גם בלא ותן טל ומטר, יקשה אמאי כתב הטור דשאלת גשמים הוא מן ההזכרות שיכול לאומרם אחר חתימת הברכה שהרי נתבאר דרך הזכרות שהם לעיכובא בברכה חשבינן שלא נעקר מן הברכה בסיומה כשלא הזכירה וצ"ע.

ולכאורה מוכרח לומר בזה, דבאמת ותן טל ומטר הוי הזכרה המעכבת גם בברכת השנים גופא, ומה שיכול להשלים בשמע קולנו הוא משום דגם חסרונות שהם מעיקר הברכה אפשר להשלים בשמע קולנו, וכ"כ הב"ה בס' ק"ז לענין מי שלא ביקש דבר שהוא מעיקר הברכה, כגון שלא ביקש דעת בחונן הדעת או שלא ביקש על קיבוץ גלויות בתקע בשופר וכדו', שיכול להשלים בשמע קולנו, וכתב שם וכן נראה לי מסבירא אע"פ שהפמ"ג חולק מ"מ כ"כ גם הפר"ח עכ"ל.

והביאור בזה הוא דברכת שמע קולנו הויא ברכה כוללת על קבלת כל הברכות ועל כן אפשר להשלים בה מה שהחסיר מכל הברכות אף בחסרון שהוא מעיקר הברכה, אע"פ דמסתברא דברכה שלימה שהחסיר א"א להשלים היינו משום דבעינן י"ח ברכות, אבל חסרון בברכה יכול להשלים, ולכן גם ותן טל ומטר יכול להשלים אע"פ דהויא מעיקר הברכה.

ולפ"ז אתי שפיר מה שכתב הטור שיכול להזכיר גם בסיום ברכת השנים ותן טל ומטר, אע"פ שיכול גם להזכירה גם בשומע תפלה, והיינו טעמא משום דחשיב הזכרה המעכבת בהברכה דברכת השנים ומעיקר הברכה היא, ולהכי גם בזה לא חשיב שנעקר מן הברכה עד שיתחיל ברכה אחרת.

ומעתה נראה לכאורה דבנידון דידן במי שטעה והתפלל תפילת חול בשבת ונזכר בתקע בשופר ששבת היום וגם שלא אמר ותן טל ומטר, דחזור לברכת השנים ומוזכר שם ותן טל ומטר, דכיון דהתחיל ברכת השנים הרי נתחייב בה ולא סיימה כראוי דהא לא אמר ותן טל ומטר והוא לעיכובא בברכה, ואח"כ יאמר תקע בשופר שהרי התחיל תקע בשופר ונתחייב בה ואח"כ יחזור לתפילת שבת.

יבואר דהא דצריך להשלים הברכה אינו משום שנתחייב בה אלא משום שאינו ממדת דרך ארץ להפסיק באמצע הברכה

אמנם נראה דספיקא דידן שנוי בפלוגתא אחרת, דהנה מי שטעה בימות החמה בתפילת ליל שבת והתפלל תפילה של חול וטעה ושאל על הגשמים, כ' בבאר היטב ס' ק"ז ובשע"ת (ס' רס"ח) בשם הלכות קטנות ומוזיק ברכה דחזור לברכת השנים ויאמרה כתיקונה, אמנם זה אינו ראייה לנידון דידן כיון דהתם שאני ששאל

יש להסתפק בטעה בתפילת שבת והתפלל תפילה של חול והתחיל לומר תקע בשופר ונזכר ששבת היום ולא שאל גשמים בברכת השנים, האם חוזר לברכת השנים כדי לשאול על הגשמים ואח"כ יאמר תקע בשופר כיון שכבר נתחייב בה ויחזור ויתפלל תפילת שבת, או שאין צריך לחזור לברכת השנים לשאול על הגשמים בשבת ואין צריך לחזור אלא לתפילת השבת, והנה אם היה נזכר שלא שאל על הגשמים כשסיים ברכת השנים קודם שהתחיל תקע בשופר היה שואל על הגשמים במקומו כמש"כ הטור סימן ק"ד בשם ראב"ה שיכול לשאול על הגשמים קודם שהתחיל ברכה אחרת, אבל כיון שהתחיל תקע בשופר תו אינו יכול לתקן את ברכת השנים, ולהכי מספקין אם בכה"ג יחזור לברכת השנים.

והנה איתא בגמ' ברכות דף כ"א והאמר רב נחמן כי הוין ביה רבה בר אבא בען מיניה הני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו, ואמר לן גומרין כל אותה ברכה, ואמרו בגמ' דטעמא דמילתא הוא משום דגברא בר חיובא ורבנן לא אטרחוהו משום כבוד שבת, והיינו דגם בשבת מעיקר דינא צריכה התפילה להיות י"ח ברכות אלא דחכמים לא הטריחו משום כבוד שבת, ולכן אם התחיל ברכה של חול צריך לגומרה, ולכאורה היה נראה דהיינו טעמא משום דכיון שהתחיל בה נתחייב בה ומשום הכי צריך לגומרה, ולפ"ז נראה שאם התחיל בברכת השנים ונתחייב בה ולא אמר הזכרה המעכבת חשיב כמו שהתחיל ולא סיים דמחוייב לסיים, ואף כאן יחזור לברכת השנים ויסיים כראוי.

אמנם אכתי יש להסתפק בעיקר התקנה דשאלת גשמים בברכת השנים, האם הוא תקנה בברכה גופא ואם חיסר הוא חסרון בברכת השנים, כמו שלא אמר דבר מעיקר הברכה, או שהוא תקנה שישאל בתפלתו על הגשמים בימות הגשמים, ואם חיסר שאלת גשמים חסר בתפילה אבל אינו חסרון בהברכה. והנה לכאורה מהא דמהני לשאול גשמים בשמע קולנו כששכח לשאול בברכת השנים מוכח שאין החסרון אלא בתפילה, ואע"פ שלכתחילה צריך לשאול בברכת השנים מ"מ אינו לעיכובא אלא בתפילה ולא בברכה, דאם הוא חסרון בברכה גופא איך יועיל להשלים בברכה אחרת וע"כ כמשנ"ל דאינו לעיכובא אלא בתפילה. ולפ"ז למשנ"ל דאין החסרון בברכה לעיכובא אלא בהתפילה א"כ בתפילת שבת דאין צריך לשאול על הגשמים להכי אם לא שאל על הגשמים א"צ לחזור.

יבואר שיטת הטור דס"ל כהראב"ה רק בהזכרות שהם לעיכובא בברכה

אמנם לכאורה יש להביא ראייה דשאלת גשמים הוא לעיכובא בברכת השנים, דהנה בטור ס' ק"ד הביא את מ"ש הראב"ה דכל הזכרה שלא נאמרה במקומה נאמרת גם בסיום הברכה קודם שהתחיל ברכה אחרת, וכמו שבב"ה מ"ז אם שכח רצה או יעלה ויבוא אמרו בגמ' ברכות דף מ"ט דיכול לומר בסיום בונה ירושלים ברכת אשר נתן שבתות למנוחה, דכל שלא התחיל ברכת הטוב והמטיב חשיב כעומד בבונה ירושלים, ה"ה בשאר ההזכרות בתפילה, וכגון ותן טל ומטר ומשיב הרוח ויעלה ויבוא יכול לאומרם בסיום הברכה וכן פסק בשו"ע שם.

והנה בב"י וב"ח שם הקשו דבס' רצ"ד הביא הטור פלוגתא רבותינו בעלי התוס' בתוס' בברכות דף ל' ע"ב והובא ברא"ש ס' י"ז לגבי שכח אתה חוננתנו וסיים ברכת חונן הדעת אם יכול להזכיר במקומו, שרבינו אלחנן ס"ל שחוזר על ברכת חונן הדעת מתחילה ומבדיל בתוכה, דמה שאמרו אין מחזירין אותו היינו שכבר התחיל ברכה אחרת, אבל כל שלא התחיל ברכה אחרת חשיב כמו שעומד בחונן הדעת ולא מיקרי חזרה, אבל התוס' והרא"ש פליגי בזה וס"ל דכיון שלא הזכיר בחונן הדעת שוב אינו מוזכר, וכן פסק הטור דכיון שסיים חונן הדעת נעקר מברכה זו, והכי קי"ל דאם לא אמר אתה חוננתנו אין מחזירין אותו.

והנה לכאורה מה שנחלקו התוס' והרא"ש על רבינו אלחנן היא גם פלוגתא על דעת ראב"ה, שהרי דברי רבינו אלחנן הם הם דברי ראב"ה דס"ל דאף אם סיים הברכה חשיב עדיין כעומד בתוך הברכה ולא חשיב שנעקר מן הברכה רק כשהתחיל ברכה אחרת, והתוס' והרא"ש דפליגי וסברי דכשסיים הברכה נעקר מברכת חונן הדעת חולקים גם על ראב"ה, דלשיטתם גם שאר הזכרות לא מהני לאומרם בסיום הברכה, ולפ"ז יקשה דבס' רצ"ד פסק הטור כהתוס' והרא"ש דאינו חוזר לומר הברכה בחונן הדעת וגם אינו אומרה אחר סיום הברכה ולא ס"ל דחשיב שעדיין עומד בחונן

משום שנתחייב להתפלל ברכה זו שהתחיל בה ככתפילת חול, או דילמא דהא דצריך לסיים אותה ברכה שהתחיל בה אינו משום שנתחייב בה, אלא דכיון דבעיקר תפילה איכא י"ח ברכות, אינו ממידת דרך ארץ שלא לסיים הברכה שהתחיל בה, וסיים שם נראה לו כסברא ראשונה דמחוייב גמור הוא בברכה זו שהתחיל בה.

והוכיח כן ממש"כ בהלק"ט שהובא לעיל דבטעה בשבת ושאל על הגשמים בימות החמה חוזר לברכת השנים, ומשמע דהגדר בזה דמאחר שהתחיל אותה ברכה אמרין דנתחייב בברכה וחוזר עליה, ועל כן צריך לחזור תפילתו, ובסוף דבריו כתב שם "ומאחר דדין זה תמוה בעיני ההמון ומקצת מן המשכילים אם יצטרפו ב' בעלי הוראה אצטרף עמהם", עכ"פ זהו רק לגבי חזרת כל התפילה אמנם לחזור בתוך התפילה פשיטא ליה דחוזר ומשלים הברכה זו שהתחיל.

ונראה דבזה נחלקו האחרונים גבי שאל על הגשמים בימות החמה אם חוזר לברכת השנים, דהיינו אדם והתחיל לדוד סברו דבהתחיל ברכת חול אינו צריך להשלים אלא משום שאינו דרך ארץ להפסיק באמצע הברכה. ולהכי בהתחיל בה צריך לסיים אותה ברכה על כן אם טעה ולא השלים או שהשלים שלא כדין אינו חוזר, אבל באבה"ט והשע"ת ס"ל דנתחייב באותה ברכה שהתחיל בה ולהכי בסיים שלא כדין חוזר ומתפלל כדין.

ומעתה בניד"א שנתבאר דשאלת גשמים מעיקר הברכה היא וחשבינן שלא בדרך ברכה זו מ"מ להח"א והתהל"ד א"צ לחזור, דלא גרע משאל גשמים בימות החמה דהוי סימן קללה ואפ"ה פטרוהו וה"ל אין צריך לחזור, וע"כ מספק אינו חוזר.

גשמים בימות החמה והוי כמקל ושואל דבר שאינו טובה לעולם וקלקל הברכה, אולם גם בזה הוי אדם והתהל"ד חולקים דאין חוזר לברכת השנים אלא חוזר לתפלת שבת.

ובביאור פלוגתתם נראה שהוא תלוי בספק שנסתפק במאמר מורדכי ס' רס"ח, כמ' שטעה בשבת והתחיל אתה חונן וזכור שהוא שבת וחזר מיד לתפילת שבת קודם שהשלים הברכה, ולאחר שסיים התפילה נתברר לו שהיה צריך לסיים ברכת אתה חונן שהתחיל בה, האם צריך לחזור תפילתו משום דנתחייב בברכת אתה חונן ולא אמרה, או דמאחר וכבר סיים תפילתו שוב א"צ לחזור התפילה [וגם אי נימא דצריך לחזור לראש התפילה, יש לדון עוד דזה אינו אלא שכל זמן שלא סיים תפילתו הראשונה שהתפלל חזר לאתה חונן משום שאינה תפלה שלימה משום שהיה צריך לסיים ברכת אתה חונן, אבל כשחזר ומתפלל של שבת לכאורה לא גרע מכל המתפלל של שבת שיוצא בו בלא אתה חונן], ומ"מ נסתפק דאפשר דנימא דדי שיתפלל תפילת שבת וא"צ לחזור ולומר ברכת אתה חונן ואע"פ שנתחייב בה, או דנימא דהוא נתחייב לברך ברכת אתה חונן ואכתי לא קיים חיובו, ויסוד ספק זה הוא בהא דאמרין דכיון שהתחיל נתחייב בברכה, אם הוא חיוב אגב או דאינו אלא חסרון בתפילתו, ויל"ע.

יבואר דהא דמסיים הברכה שהתחיל בה משום שאינה דרך ארץ להפסיק באמצע ברכה שבאמת היה חייב בה לולי שלא הטריחוהו

וביאר הספק מובאר שם במאמר מורדכי, דהנה בהא דאמר דבשבת גברא בר חיובא ב"ח ברכות אלא שלא הטריחוהו חכמים לשאול צרכיו בתפילת שבת, אבל אם התחיל נתחייב בה וצריך לסיים, יש להסתפק בטעמא דמילתא אם הטעם הוא

בענין שקדושת המקום וטומאת המקום גורם ומשפיע

והנה מה היה תכלית ירידתו של אברהם למצרים שהיה מקום שפל וטמא כמו שנקרא ערות הארץ, והנה ברש"י על הפסוק וילך למסעיו כתב וז"ל כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים, למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. **דבר אחר** בחזרתו פרע הקפיותו, עכ"ל.

ובספר פני דוד לרבינו החיד"א בראשית כתב וז"ל ומקשים דמי פתי ילוה לאורח העובר מעיר לעיר שאינו מכיר. ואעיקר"א אע"פ איך יצא לדרך בלא מעות, ויעו"ש מה שכתב בזה.

והנה בספר בית יצחק על התורה הביא בשם הגאון ר' יצחק מוואלוין זצ"ל בן מרח"ה מוואלוין זצ"ל שעמד בזה וכתב שם ליישב וכדבריו כתב גם בחתם סופר על התורה שאברהם אבינו שפירסם שמו יתברך בעולם שהקב"ה מנהיג את העולם לבדו וזן ומפרסם ומכלכל מקרי ראמים עד ביצי כינים וכשריד למצרים שאלוהו העולם על מה ולמה הוצרך לירד למצרים והרי הקב"ה יכול לפרנסו בכל מקום, וכמו שכתב בחובות הלכות ש"ע"ד שער הביטחון בפתחה וז"ל ואמר על אחד מן הפרושים, כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטריף בתחלת פרישותו, ופגע אדם א' מעובדי כוכבים בעיר, אשר הלך אליה, אמר לו הפרוש כמה אתם בתכלית העוון ומעוט ההבנה בעבודתכם לכוכבים, אמר לו האמנשי ומה אתה עובד אמר לו הפרוש אני עובד הבורא היכול, המכלכל האדם, המטריף, אשר אין מבטוח בנדיבים. כמוהו. אמר לו האמנשי פעלך סותר את דברך, אמר לו הפרוש והוא, אמר לו אילו היה מה שאמרת אמת, היה מטריף בעירך, כמו שהטריף הנח, ולא היית טורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת, ונפסקה מענת הפרוש ושב לארצו, וקבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו אכ"ח, עכ"ל, דלא היה אברהם משיב להם דבר ובחזרתו שראו הכל את הקידוש ד' שיצא מירידתו למצרים שהקב"ה שמר על שרה כבבת עינו וחזר עם רבו רב והכל היה סימן לבנים שירדו למצרים והקב"ה ינע את מצרים בעשרה מכות ויצא אה"כ ברכוש גדול וזכה פרע הקפיותו והיינו השאלות ששאלוהו וראו איך שהקב"ה מנני לאדם המביט בו בהשגחה פרטית כאופן ובצורה מופלאה ביותר.

ושמעתי מוקצת ע"ה שהיה רגיל על לשונה הקב"ה נאמן לשלם שכר אם לא משלם היום ישלם מחר ולבסוף הכל מקבלים שכרם משלם.

וכל אדם שסומך ובוטח על הקב"ה הקב"ה משלם לו כגמולו כמש"כ 'טוב לחסות בד' מכלות באדם וכו'.

והנה בבית הלוי פרשת נח כתב וז"ל כי השחית כל וזהו שאמר הכתוב (חבקוק ב) כי אבן מקור תועק וכפסי מעין יענה, ואמרו בגמרא (תענית יא) דאבני וקורות ביתו מעידים על האדם בשעת הדין, דמכל פרטי מעשיו נעשה איזו שינוי בהנצחם הגם דאינם נרגשים לעיני בשר בזה העולם וממילא כשיבט עליהם לע"ל יתברר על ידיהם כל מעשיו בכל פרט, ובכל מקום אשר יפנה להביט ימצא כתובים וחרוטים מעשיו. וכן היה בדור המבול שהגביר כל כך התאוה להודק לשאגם מינע עד שנעשה כן בטבע ונתחדשה ואת הטבע גם להבהמה לעשות כן. וזהו שאמר הכתוב ורא אלקים את הארץ והנה נשחתה כי טבע הארץ בעצם נשחת עד כי השחית כל בשר את דרכו גם בהבמה.

ובזה יתבאר היטב מה דאיתא במס' חגיגה (דף ט"ו) זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בנן עדן נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו מיהנום. ולכאורה אינו מובן הסברא מדוע יהיה זה שהצדיק יזכה בחלק חבירו מה שהוא לא עמל בו וכן להיפך מדוע יתחייב הרשע כמה שלא חטא בו, ולדברים הל' מובן היטב כסברא כיון דכל אדם עושה במעשיו טבע שניה לזולתו להיות גם חבירו טבעו נמשך קצת למעשיו ונמצא לכל אחד יש ג"כ חלק במעשה חבירו, דהרשע בחטאו מגביר התשוקה להרע עד שמועק קצת ממנו גם להצדיק וכשהצדיק נכשל לפעמים באיזו חטא הרי יש להרשע חלק גדול בזה החטא והוא היה בעוכריו יען כי הוא הגביר בו התשוקה, ויכול להיות לפעמים שהיה לו חלק גדול בהחטא יותר מהצדיק שעשה, ולהצדיק הרי מענישים על חטאו בעולם הזה כדי שיהיה נשאר נקי לעוה"ב ולהרשע הרי אין מענישים לו בעוה"ב ללל הרי נשאר על הרשע חלקו בחטאו של הצדיק בגיהנום. וכן להיפך הצדיק יש לו חלק גדול במעשים טובים של הרשע דע"י שהצדיק הגביר התשוקה להטוב נמשך ממנו זו התשוקה קצת גם להרשע ועושה לפעמים טוב, ולהרשע הרי משלמים לו עובר הטוב שעשה בעוה"ב וכמאמר הכתוב (דברים ו) ומשלם לשונאיו אל פיו, ולהצדיק הרי שמור הטוב לעוה"ב, וזהו שאמרנו זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בנן עדן, ובהרשע הוא להיפך, עכ"ל.

ושמעתי בשם הרב מנחם גרומן זצ"ל חתנו של הגה"צ ר' עמרם בלוי זצ"ל שהיה מעיר לוביטין שהרעק"א נסע לורשא לחתונת נכדו ועבר דרך אותו העיר ובקישו ממנו ליכנס ללון בבנין שהיה הרבה דירות שהיה להם הרבה חיותות וצרות רבות ומשונות, ובקישו שילון שם הרע"א לילה אחת וסידרו הדבר עם ראשי הקהל, וכיון ששן שם לילה אחת פסקו הצרות מאותו הבנין והוא שקדו"ה הרע"א שהשפיעה על הבנין הפכה את המקום למנוקה מכוחות הרע ולא היו עוד צרות שם.

בחזרתו פרע הקפיותו

חשבון הנפש עושים חשבון הגוף, וזה החסרון שמצא המשגיח באמריקה שאם לא עושים חשבון הנפש אין תרופה למכחו.

בהקדמה לספר על הגאון ר' מרדכי גיפטר זצ"ל כתב שם וז"ל, 'הגאון רבי מרדכי גיפטר שליט"א ראש ישיבת טלו היה בחור אמריקאי שנמש את ביתו ואת ארץ האפשרויות על מנת לינק תורה מאראלי הדעת שבטלו, הצורבים הטלואים מצאו ימים מזור ואוון קשבת לקושיותיהם וספקותיהם בכתובתו של ר' עזרא אלטשולר זצ"ל, בעל ספר תקנת עזרא והרב דווינטא, אחד מאותם מקשים היה הגאון ר' מרדכי גיפטר שליט"א, מיהו מן המוציאים והמביאים כנראה סח לר' עזרא לפי תומכו כי הכותב הגר"מ יליד אמריקה, ר' עזרא נרעד, נרעה זו הרעיש את רוחו של הארי הטלואי הצעיר ששרכב אל האגרת החדשה ששיגר את התמיהה "מדוע עשה עליו ורשם כזה בעת שהגדילו לו שאינו יליד ליטא אלא יליד אמריקא", תשובת הרב דוואינטא לא אחרה לבא ונתבאר בה איור מהו, היידיקים מהם, והסביר דהמקום שיש בה כל הרבה מומאם וארציות קשה מאוד לגדול בתורה, וביאר שם מפני מה אמר אברהם אבינו אמר עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את רכי לא ידעו אלא אברהם אבינו ידע, ודאי והכיר את שרה תמיד, אך בחיות רעיונותיו קדושים מאוד תמיד לא נפל ברעיונו שהיא יפה, רק כשהקריב למצרים החל להרגיש שהיא יפה, והבין כי המדינה הזאת שטופה בימים מאוד עד שגם עליו שלט ההרגש שיפה היא, וא"כ יש סכנה גדולה פן ירגעוהו, וזהו תשובתו על המדוע שלו, ע"כ.

ובדבריו כתב לפרש בספר נחלת יעקב להנתיבות, פרשת לך לך, וכן הוא בחתם סופר על התורה יעו"ש.

⁸ שמעתי מאחד שעבד במפעלו הגדול של ר' שבת פרנקל ז"ל ושמע מפיו את המעשה, שכשישיבת מיר עברה משנאלי לאמריקה לאחר י' חודשים אמר מרח"ה **המשגיח** 'י' **הוקאל ליושניו** זצ"ל שאינו מוכן להשאר עוד על אדמת אמריקה בשום אופן והוא רוצה לעבור לארץ ישראל, ובאותו הזמן נכנסו אליו הרבה אנשים לשרלו שישאר בכל זאת כדי לחלק את יהדות אמריקה בתוך השטמה הרוחנית שהיתה שם ובין הנכנסים ה' ר' שבת פרנקל.

וסיפר' ר' שבת שהמשגיח הסביר לו את סיבת עזיבתו את אמריקה עפ"י מה ששמע ביאור מגדולי החסידות בפרשת ויצא, שכתוב שיעקב אמר לנשותיו 'וראה אנוכי את פני אביכם ואינו אלי כתמול שלשום', ובפשיטות הכונה שיעקב אמר שלבן נשתנה לדעה יותר, אמנם לכאן קשה לומר כן על לבן ששמע שדע עכשיו ה' יותר טוב, וכי לבן הארימ' ה' פעם טוב, וביארו שיעקב הרגיש מעת באו לבית לבן הרגיש תמיד סלידה וגועל נפש ממנו, שהרי קדושת יעקב בחור האבות בבית לבן שהיה מקום טמא ביותר, וא"כ זה סיבה שהתנגדותו הרעה לא תשפיע עלי, אך עת וראה אני שאינו אלי כתמול שלשום שכבר נתרגלתי לזה ואי"ז מעורר בי סלידה וגועל כמקדם וע"כ עלינו לעזוב מיד את המקום.

ואמר לו מרח"ה המשגיח עד עכשיו הייתי סולד ממעשי אנשי אמריקה אבל כעת אני מתחיל להתרגל לזה, וע"כ עלי לעזוב את המקום, וכנגד זה לא יכל' ר' שבת להוסיף לומר שום דבר.

וכשנשאל המשגיח מה הדבר הגרוע באמריקה השיב שבקלם לימדו לעשות חשבון הנפש בכל יום, ובאמריקה עולים כל יום על המשקל כדי לברוק אם עלו במשקל, וזה אינו יכול לטובל שבמקום לעשות